

ביאורים

במקומות רבים בדברי חז"ל מצטיירת מידת היראה כתכלית בריאת העולם, ומהם עולה מעלתה העליונה של מידת היראה ומרכזיותה בעבודת ה'. אולם, מקורות אחרים בדברי חז"ל מצביעים על היראה כמידה נמוכה וקטנה. מהו אם כן היחס הנכון למידת היראה? הר"ן מעמיד בפנינו שני סוגים של יראה - יראה קטנה ויראה מרוממת. ההבדל המהותי בין שני סוגי היראה הללו הוא מי עומד במרכז. האם האדם הירא או האל שממנו יראים.

הסוג הראשון הוא הירא על עצמו, כלומר המניע הפנימי למעשיו הוא הרוח האישי שיולד מהם. האדם עומד במרכז ולא הקב"ה. ממילא, כאשר הוא חושש שמא מעשיו יגרמו לו להיפגע בצורה כלשהי, הוא יימנע מלעשותם. היראה היא רק הדרך של האדם לגונן על עצמו. אדם זה אינו חושב שיש לירא מהקב"ה בגלל שכך ראוי ונכון לעשות אלא מכיוון שאם לא יירא מפניו הוא עלול להיזקק. השכר והעונש הם מרכיבים מרכזיים בתפיסת עולמו ומניעים את מהלכי חייו.

מנגד, מציין הר"ן את דמותו של הירא מחמת גדולתו ורוממותו של ה' יתברך. יראה זו נקראת 'יראת הרוממות'. ביראה זו מי שעומד במרכז הוא הקב"ה. היראה מפניו אינה בגלל הרוח וההפסד שיקרו לאדם אלא כי כך ראוי וטוב לנהוג. ניתן לדמות יראה זו לתחושה האופפת את האדם שהוא מגיע לקרבת אדם צדיק ומרומם. היראה מפניו איננה מחמת כוחו הרב אלא מחמת האישיות הנעלה שהאדם נמצא בחברתה. האדם פתאום מכיר את מקומו האמתי וחש תחושת שפלות כלפי האדם שהגיע למעלה כה גבוהה. כשהאדם ירא ביראת הרוממות אין הוא רוצה לחטוא. אין זאת מפני חשש מעונש אלא מפני הבושה להמרות את פיו של מי שאמר והיה העולם. בעיני ירא זה, הקב"ה ראוי להערצה אינסופית וממילא הוא מתמלא ברצון ללכת בדרכיו ולדבקה בו. זו מדרגה מידותית ורוחנית גבוהה מאוד, אשר אותה שיבחו מאוד מאמרי חז"ל, ואשר אליה האדם צריך לשאוף.

הרחבות

• בשביל מה נברא העולם?

שְׁיִרְאָת ה' יִתְבַּרְךָ פְּנֵי תְּבִיאַת הָעוֹלָם וְיִסוּד הַתּוֹרָה. הרמב"ן כתב: "אמרו: 'הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה' [אבות ב, א], שכולן חמדות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצוות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחוננים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמצאים ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו" [שמות יג, טז]. הודאה על הטוב אינה רק אמירת 'תודה', אלא יש בה גם וידוי והודאה על האמת: 'הטוב שיש לי לא מגיע לי ואינו בזכותי, אלא ניתן לי במתנה'. הכרה זו מקרבת את האדם ליראת שמים ודבקות בקב"ה (עיי'ן מוסר אביך ב, ג, עולת יראה א עמ' א).

• יראת ה' היא התהלל

הַעֲבֹד מִיִּרְאָה שְׁנֵי מִיָּנִים. הר"ן מזכיר כאן את היראה מהעונש ואת היראה והבושה מרוממות ה', אך יש סוג נוסף של יראה. השתדלות של ילד לעשות את רצון אביו בקפידה לא נובעת בהכרח מפחד מעונש, וגם לא מהבנת רוממותו של אביו. רבי אברהם מסלונים מכנה מדרגה זו "יראה מתוך אהבה, בכדי שלא יפגום את האהבה שלו והאהבה שמן הקב"ה אליו" [יסוד העבודה חלק ב, ג, טז].

שאלות לדין

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד" - האם עולה מכאן לזולל בכל מה שלא קשור ליראת שמים? מה עם כל היופי, הכישרונות, התרבות והמוסר שיש בעולם?
"ויתקבל הנפש בזה מורא גדול ובושה" - האם כלל זה לא מחנך לקטנוניות? האם לא עברנו את הגיל שבו צריך להתבשיל ולפחד מהגדולים מאיתנו?

לעילוי נשמת מרת מרי בת מסודי ע"ה

וְיִשׁ כָּאֵן שְׂאֵלָה: שְׂאֵנו אֹמְרִים כָּאֵן שְׁיִרְאָת ה' יִתְבַּרְךָ הִיא יִסוּד הַתּוֹרָה, וְכֵן בְּהִרְבֵּה מְקוּמוֹת, אָמְרוּ בְּפֶרֶק "בְּמָה וּמְדַלְקִין" (שבת לא ב): "אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדִי שְׁיִירְאוּ מִלְּפָנָיו, שְׁנֵאמַר: 'וְהִאֲלֵהִים עֲשֵׂה שְׁיִרְאוּ מִלְּפָנָיו' (קהלת ג ד)". עוֹד שָׁם: "אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן: אֵין לוֹ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאָת שְׁמִים בְּלַבַּד, שְׁנֵאמַר: 'וַיֹּאמֶר לְאָדָם הוּא יִרְאָת ה' הִיא חֲכִמָּה וְסוּר מִכָּרַע בִּינָה' (א״ב כח כח)". הַעוֹלָה מִכָּל זֶה, שְׁיִרְאָת ה' יִתְבַּרְךָ פְּנֵי תְּבִיאַת הָעוֹלָם וְיִסוּד הַתּוֹרָה. וּבְ"סוּטָה פֶּרֶק "הִיָּה נוֹטֵל" (כב ב) נִרְאָה בְּהֶפֶךְ, שְׂאֵמְרוּ שָׁם: "תִּנּוּ רַבְּנָן: שְׁבַעָה פְּרוּשִׁים ° הֵם: פְּרוּשׁ שְׁכָמִי, פְּרוּשׁ נֶקֶפִי, פְּרוּשׁ קוֹזָאִי, פְּרוּשׁ מְדוּכָאִי, פְּרוּשׁ מָה חוּכְתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה, פְּרוּשׁ מֵאֲהָבָה, פְּרוּשׁ מִיִּרְאָה". וְאָמְרוּ שָׁם עוֹד: "אָמְרוּ לִיה רַבְּנָן לְתַנָּא: לֹא תִתְּנִי פְּרוּשׁ מֵאֲהָבָה פְּרוּשׁ מִיִּרְאָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסַק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֶפְלוּ שְׂלָא לְשָׁמָּה, שְׁמַתוּף שְׂלָא לְשָׁמָּה בָּא לְשָׁמָּה", לֹא חֲלָקוּ ° עֲלֵיו אֶלָּא שְׂאֵינוּ רְאוּי לְמִנּוּתוֹ עִם אֱלוֹ שְׁהֵם רְשָׁעִים בְּאֲמַת, אֲבָל מִכָּל מְקוֹם אֵין עֲבוּדְתוֹ אֶלָּא שְׂלָא לְשָׁמָּה °, וּבְמִסְכַּת "סוּטָה" עֲצָמָה בְּסוּף פֶּרֶק "כְּשֵׁם" (לא א): "הִנְהוּ תַרִי תְלַמִּידֵי דִהוּוּ יִתְבִי קַמִּיה דְרַבָּא, חַד אָמַר: אֶקְרִינָן בְּחֵלְמָא °: 'מָה רַב טוֹבָה אֲשֶׁר צְפַנְתָּ לִירְאָה פְּעֻלַּת לַחֲסִים בְּךָ נִגְדַּד בְּנֵי אָדָם' (תהילים צ, א), וְחַד אָמַר: אֶקְרִינָן בְּחֵלְמָאִי: 'וְיִשְׁמַחוּ כָל חוֹסֵי בְךָ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ' (תהילים ה, יב), אָמַר לָהּ: תַרְוּוּיְכוּ צְדִיקֵי גְמוּרֵי אֲתוֹן °, אֶלָּא ° מִר מֵאֲהָבָה וּמִר מִיִּרְאָה". וְזוֹ קִשְׁהָ עַל הַרְאֵשׁוֹנָה: הִיאָה קְרָא "צְדִיק גְמוּר" לְמִי שְׁנִמְנָה בְּכַת שְׁבַעָה פְּרוּשִׁים, אוֹ לְמִי שְׁנֵאמַר עֲלֵיו: "לְעוֹלָם יַעֲסַק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֶפְלוּ שְׂלָא לְשָׁמָּה"?

וּתְשׁוּבוֹת כָּל אֱלוֹ הַשְּׂאֵלוֹת: כִּי הַעֲבֹד מִיִּרְאָה שְׁנֵי מִיָּנִים - הָאֶחָד: שְׁיַעֲבֹד ה' יִתְבַּרְךָ כְּדִי שְׁיִשְׁגֶּנּוּ גְמוּל וְיִיטִיב לוֹ ה' יִתְבַּרְךָ בְּעוֹלָם הָזֶה וּבְבָא, וּמֵאֲשֶׁר יִרְא לְנַפְשׁוֹ פֶּן יַעֲנִישְׁנוּ ה' יִתְבַּרְךָ עַל הַעֲבֵרוֹת בְּעוֹלָם הָזֶה בְּאֶבְדָן הַבְּנִים וְכִלְיוֹן הַמְמוֹן וְזוּלָתוֹן מִן הַרְעוּת. סוּף דְּבַר - לֹא יַעֲשֵׂה הַמְצוּוֹת וְלֹא יִרְחִיק הַעֲבֵרוֹת רַק לְתוֹעֲלוֹתוֹ וּבְחֵלְמָלוֹתוֹ עַל גּוֹפוֹ וּנְפְשׁוֹ. וְזֶהוּ שְׂאֵמַר עֲלֵיו: "פְּרוּשׁ מֵאֲהָבָה פְּרוּשׁ מִיִּרְאָה", אוֹ שֶׁהוּא מְכַלל הַעוֹסְקִים בְּמִצְוֹת שְׂלָא לְשָׁמָּה. וְהַחֲלָק הַשְּׁנִי הוּא: שְׁתִּקְבַּל הַנֶּפֶשׁ זְכוּרָן וּרְמוּמוֹתוֹ: יִתְבַּרְךָ וּגְבוּרָתוֹ וּנְפִלְאוֹתוֹ, וְהִדְיָעָה וְהַזְכָּרוֹן הָזֶה יְהִי מְקַבְּלִים בְּנֶפֶשׁ, וּמִצְוִיִּים בְּהַ כָּל עַת, וְנַעֲצְרִים וְחִרוּצִים בְּלָב, וְתִקְבַּל הַנֶּפֶשׁ בְּזֶה מוֹרָא גְדוֹל, וּבוֹשָׁה וְצַנִּיעוּת מִצְוִיִּים בְּהַ כָּל עַת, וְיִהְיֶה דְבַר נְמֻנָה ° לְנֶפֶשׁ לְעַבֵר אֶת פִּי ה', כְּאֲשֶׁר יִרְא הַעֲבָד אֶת רַבּוֹ וְהִבֵּן אֶת אָבִיו גַּם כִּי ° וְיַדַּע אֲלֵיו שְׂלָא יִגְעִנּוּ נֶקֶם בְּבִטּוֹל מִצְוֹתוֹ. וְכִבֵּר הַזְכִּיר אֵיבּ בְּפִסּוּק אֶחָד מִשְׁבַּח אֶת עֲצָמוֹ, שְׁכַבֵּר הַשִּׁיג אֱלוֹ הַמַּעֲלוֹת, אָמַר: "כִּי פַחַד אֲלֵי אֵיד אֵל וּמִשְׁאֲתוֹ לֹא אוֹכַל" (א״ב לא ב). וְעַל הַחֲלָק הַשְּׁנִי נֵאמַר בְּכָל הַתְלַמוּד שְׁיִרְאָת ה' יִתְבַּרְךָ יִסוּד הַכָּל, וְעֲלֵיו נֵאמַר בְּ"סוּטָה": "תַרְוּוּיְכוּ צְדִיקֵי גְמוּרֵי אֲתוֹן, אֶלָּא מִר מֵאֲהָבָה וּמִר מִיִּרְאָה".

סתירת דברי החכמים לגבי מקומה של היראה

שני מיני העובד מיראה

שְׁבַעָה פְּרוּשִׁים וְכו' - שבעה סוגי פרישות מדומה שאינה אמיתית. **לֹא חֲלָקוּ -** אביי ורבא על התנא. **שְׂלָא לְשָׁמָּה -** ונמצא שעבודה מיראה אינה מעלה. **אֶקְרִינָן בְּחֵלְמָאִי -** הקריאו לי בחלום. **תַרְוּוּיְכוּ צְדִיקֵי גְמוּרֵי אֲתוֹן -** שניים צדיקים גמורים אתם. **אֶלָּא -** אבל. **נְמֻנָה -** אינה מסוגלת מחמת יראת הרוממות מה. **כִּי -** כאשר.